

תכנית עמיתים למורים-חוקרים במדעי הרוח

מטרתה של תכנית עמיתים למורים-חוקרים היא לטייב את הוראת מדעי הרוח בתוך התיכונים. אנו מאמינים כי מורים טובים, המכירים בערכם של מדעי הרוח ותורמים בעצמם להתחדשות ולהתפתחותם, יוכלו לגדל תלמידים בעלי מטען תרבותי ראוי ומחשבה ביקורתית בריאה, שלימים ימצאו בלימודים גבוהים במדעי הרוח מסלול טבעי להתפתחותם האישית והחברתית. תכנית העמיתים למורים-חוקרים פונה להצמיח מורים שכאלו מתוך שילובן של שתי אוכלוסיות: מורי תיכון בעלי היכרות ועניין במחקר במדעי הרוח, וחוקרים ותלמידי מחקר בעלי מסוגלות להצטיינות בהוראה בתיכון. התכנית שואפת לשלב בין האוכלוסיות הללו, ולאפשר לעמיתיה לתרום ולחזק אלו את אלו על מנת לשכלל את הוראת מדעי הרוח בתיכונים ולהנגיש את המחקר, המוטיבציות המובילות אותו, היצירתיות שבו ושיטותיו לכלל מורי התיכון ותלמידיו.

המורים-חוקרים יזכו לשלב מחקר לצד ההוראה בתיכון: לאחר תקופת הכשרה, המורים-חוקרים ילמדו בחצי משרה, ובחציה השני יערכו מחקר עצמאי. בנוסף, העמיתים יפגשו מספר פעמים בשנה לסדנאות עבודה מרוכזות בהן ידונו בסוגיות מרכזיות בהוראת מדעי הרוח, ויבנו תכני לימוד חדשים לכלל תלמידי התיכונים בהם העמיתים מלמדים וכן תכניות למצטיינים שבין תלמידיהם. בכך, לצד טיפוח קאדר מורים איכותי בתחומי מדעי הרוח והצמחת תלמידי תיכון ביקורתיים ומשכילים, תשיג התכנית שתי מטרות נוספות: ראשית, התכנית תהווה מסלול קידום והשתכללות אישית למורים שאינו מנתק אותם מההוראה, ושנית התכנית תפתח בפני תלמידי מחקר ודוקטורים צעירים מסלול תעסוקתי מספק ומאתגר במערכת החינוך, מבלי לנתק אותם מהמחקר.

פרופ' רוני אלנבלום, האוניברסיטה העברית msronni@mscc.huji.ac.il
ד"ר יעל יוסטוס-סגל, התיכון הישראלי למדעים ולאמנויות yael.justus@gmail.com

פרויקט מרצה בכיתה

הפרויקט אותו אנו מציעים מבקש להתמודד עם בעיה כפולה: צידה האחד הוא מחסור במורים מצטיינים למדעי הרוח בבתי הספר בדרום דבר המשפיע על רמת ההוראה וכמות התלמידים המתעניינים במדעי הרוח ומבקשים ללמוד אותם כמקצוע ראשי. צידה השני הוא העדר תעסוקה אקדמית ראויה והולמת לבוגרי תואר שלישי בתחומי מדעי הרוח. על אף שיש מחסור של ממש במורים מצטיינים בתחומי מדעי הרוח הרי שמבדיקה אותה ערכנו עולה כי בוגרי תואר שלישי (Ph.D) במדעי הרוח אינם מעוניינים לעבוד במערכת החינוך ולשמש כמורים. התנגדות זו נובעת בעיקר מדימוי שלילי שיש למערכת החינוך כמו גם מחוסר רצונם של חוקרים צעירים להתנתק מהעולם האקדמי ולוותר על משאלתם להיות חלק מקהילת המחקר.

אנו מבקשים ליצור מעמד מקצועי חדש: מורה בבית הספר שהוא בה בעת חוקר הממשיך להיות חבר מוערך בקהילה האקדמית בה הוא צמח ופעל. מתווה הפתרון נשען על בחירתם של חוקרים צעירים בעלי תואר דוקטור ובעלי כישורי הוראה יוצאים מגדר הרגיל מכל תחומי מדעי הרוח ויצירת משרה המשלבת עבודה בבית הספר ובאוניברסיטה. הכוונה היא ליצור משרה המורכבת מ-50% משרת הוראה בבית הספר התיכוני בדרום ו-50% משרת הוראה ומחקר באוניברסיטת בן גוריון בנגב. למורים החדשים יוצע ליווי של מורים וותיקים בבניית מערכי שיעורים, התמודדות עם התלמידים וצפייה בשיעורים, כל זאת במטרה להקל את תהליך הקליטה בבתי הספר.

ד"ר חיים וייס, אוניברסיטת בן גוריון בנגב weissh@exchange.bgu.ac.il

ד"ר מיכל בר-אשר סיגל, אוניברסיטת בן גוריון בנגב bsmichal@bg.ac.il

תעודת בגרות איכותית משולבת

בשנים האחרונות הופנה מרץ רב לעידוד לימוד המדעים המדויקים בבתי הספר: בלימודי מתמטיקה ובמגמות המדעיות. מקצועות אלה זוכים לעידוד בשתי דרכים: משאבי הוראה וסיוע המוזרמים מאת משרד החינוך מחד, והענקת בונוס מוגדל למקצועות אלה בעת הקבלה לאוניברסיטאות. לאחרונה הודיע ועד ראשי האוניברסיטאות כי מקצועות נבחרים ממדעי הרוח (ספרות, תנ"ך והיסטוריה) ייכללו אף הם ברשימת המגמות המעניקות בונוס מוגדל בקבלה לאוניברסיטה. יחד עם זאת, המקצועות הללו אינם זוכים להעדפה במשאבים מטעם משרד החינוך (כגון מימון שעות הוראה על פתיחת מגמות). בתי הספר נאלצים לבחור בין המגמות המדעיות לאלו של מדעי הרוח, וכפועל יוצא רבים מאלו האחרונים אינם מיוצגים בבתי הספר. אנו מציעים ליצור דגם חדש ומשופר של תעודת בגרות איכותית במיוחד, תעודה המעודדת לימוד מעמיק של מדעי הרוח עם המדעים המדויקים. התעודה תכלול שלושה אלמנטים משולבים ותהווה "מכפיל כוח" משמעותי:

- לימוד מוגבר של מתמטיקה ואנגלית
- מגמה במדעים המדויקים לפי רשימת ור"ה
- מגמה במדעי הרוח לפי רשימת ור"ה (במקצועות החובה- היסטוריה, תנ"ך, ספרות)

תעודת בגרות כזו תקבל עידוד בשני המישורים שלעיל:

1. בונוס מוגדל מטעם ור"ה (גבוה יותר ממה שניתן לכל אחד מהמקצועות בנפרד)
2. תגמול בתי הספר בשעות הוראה- נושא שבכוונתנו לפנות בגינו לרשויות משרד החינוך ולמל"ג.

כדוגמה, בית ספר שבו עשרה בוגרים יביעו רצונם ללמוד לתעודה איכותית משולבת יזכה בתגבור שעות כזה שיאפשר תקציבית וארגונית פתיחת מגמה. הדבר יהווה תמריץ למנהלים לקיים בבית הספר מגמות הומניות, שרובן נסגרו בשנים האחרונות.

בנוסף לכך, בתי הספר יוכלו לקבל סיוע באופנים אחרים: אנשי אקדמיה מלווים, הקמת ספריה וירטואלית, פיתוח מקצועי (מחייב) למורים.

הצעתנו מקדמת מסר בדבר השילוב הרצוי של המקצועות. ההצעה ראשונית בלבד, ואיננה נותנת מענה לנושאים רבים שיתעוררו בעקבותיה. זו סקיצה בלבד עבור מקבלי ההחלטות במשרד החינוך ובמל"ג, לקראת מחשבה ודיון על תכנית חומש חדשה.

פרופ' יונתן בן-דב, האקדמיה הצעירה ionbendov@gmail.com
ד"ר מיכל בר אשר סיגל, האקדמיה הצעירה bsmichal@bgu.ac.il

בתי חינוך ללימודי מדעי הרוח - ארגון דרך רוח

ארגון 'דרך רוח', בשיתוף עם המוסדות האקדמיים, הרשויות המקומיות, משרד החינוך וקרנות פילנתרופיות הקימו ופועלים להמשיך להקים בתי חינוך ללימודי מדעי הרוח בהיקף של 5 יח"ל. בלימודים, המתקיימים במוסדות האקדמיים, לוקחים חלק תלמידים מבתי ספר בהם אין מגמות מורחבות ללימודי מדעי הרוח (ספרות, תנ"ך והיסטוריה). תכנית הלימודים מתבססת על תכנית הלימודים של משרד החינוך ובנוסף אליה: חוקרים ואנשי רוח מתחומים שונים, סופרים ומשוררים מגיעים לבית החינוך על בסיס קבוע ופוגשים את התלמידים; התלמידים נחשפים לפעילויות תרבותיות מגוונות ולחקים חלק באלו המתקיימות במוסד האקדמי ומחוצה לו. המורים נבחרים בקפידה, כשהשאיפה היא לשלב מורים בעלי תואר דוקטור יחד עם מורים מצוינים מבתי הספר באזור, בעלי ידע ניסיון רב בהכנה לבגרות. ההוראה בבית החינוך מתבססת על שיטות חדשניות הכוללת שימוש בטכנולוגיה עדכנית ומאגרי מידע נרחבים, עידוד לפעילות חקר וכתובת עבודות גמר. הלימודים מרוכזים ביום לימודים אחד, בשעות אחה"צ. מערכות הלימודים בבתי הספר השולחים את תלמידיהם לבית החינוך מתואמות עם בית החינוך.

- **בית חינוך הראשון** למדעי הרוח נפתח, בשנה"ל תשע"ג, באוניברסיטת חיפה. 90 תלמידים מ 10 בתי ספר תיכוניים בעיר, לומדים השנה, בשתי מגמות לימוד – ספרות ופילוסופיה.
- **בית החינוך השני**, נפתח בתשע"ו, באוניברסיטת ת"א ולומדים בו כ 50 תלמידים מבית הספר 'רמות' בבת ים, בשתי מגמות לימוד – ספרות ופילוסופיה.
- **בית החינוך השלישי** יפתח בתשע"ח באוני' ב"ג.
- **בית החינוך הרביעי** צפוי להיפתח בתשע"ח במכללה למנהל בראשון לציון.
- **בית החינוך החמישי** צפוי להיפתח בתשע"ח במכללה האקדמית 'אורנים'.
- **בית החינוך השישי** צפוי להיפתח בתשע"ט באוני' בר אילן.

בית חינוך דרך רוח
המכללה למנהל ראשון לציון

בית חינוך דרך רוח
המכללה האקדמית אורנים

בית חינוך דרך רוח
אוניברסיטת בר אילן

בית חינוך דרך רוח
אוניברסיטת חיפה

בית חינוך דרך רוח
אוניברסיטת בן גוריון

בית חינוך דרך רוח
אוניברסיטת תל אביב

דרך רוח
תחום מדעי הרוח בישראל

ד"ר סיגל נאור פרלמן, דרך רוח

ליאור פרלמן, דרך רוח liorp67@gmail.com

מדעי הרוח כתחום הצטיינות

אנו מאמינים בחברה ישראלית בעלת עומק תרבותי המתבסס על השכלה הומניסטית רחבה. כדי להתמודד עם האתגר התרבותי של מדעי הרוח יש למצב מחדש את מדעי הרוח כתחום הצטיינות. לימודים הומניסטיים ברמה גבוהה דורשים מהתלמידים לפתח מיומנויות קריאה, כתיבה, שיחה וחשיבה מתקדמות ולהיות מוכנים להשקיע מאמץ ועבודה בפיתוח ובשימוש במיומנויות אלה. כן הם מחייבים מפגש והתמודדות של התלמידים עם טקסטים ראשוניים בעלי ערך הנקראים בשפת המקור או בתרגום איכותי. לימודים כאלה דורשים קיום דיאלוג רלוונטי, מעצב, זהותי ואישי בכיתה סביב הטקסטים הנקראים שבו נבחן עולמם הפנימי של התלמידים: אמונותיהם, דעותיהם, שאיפותיהם וערכיהם.

בשלוש השנים האחרונות אנו מפעילים תכנית לתלמידי תיכון מצטיינים במדעי הרוח בשני מרכזים אזוריים – ירושלים וראשון לציון. התכנית מאתגרת ותובענית ומבוססת על פיתוח כישורי קריאה וכתיבה עיונית. שותפים בה האוניברסיטה העברית, הספרייה הלאומית, משרד החינוך (אגף מחוננים ומצטיינים והמזכירות הפדגוגית) ועיריות ירושלים וראשון לציון. התלמידים באים מרקעים שונים – חילוניים ודתיים, ערבים ויהודים. אנו שואפים לפתוח סניפים נוספים של תכנית המצטיינים האזורית – בפרופריה ובמרכז, וכך ליצור עוגן שיוכל להקרין למעגלים רחבים יותר ולתמוך במצוינות בהוראת מדעי הרוח גם בתוך בתי הספר. מעגלים אלה כוללים כבר פעילות בתחום מסגרות העשרה לחטיבות ביניים, תכניות מצוינות בית ספריות, והשתלמויות מורים.

נשמח לפעול יחד עם גורמים נוספים לטיפול מדעי הרוח כתחום הצטיינות ברחבי הארץ.

ד"ר זאב אליצור, רוח צעירה zeev.elitzur@mail.huji.ac.il

מגמת מדעי הרוח של התיכון הישראלי למדעים ולאמנויות

מגמת מדעי הרוח של התיכון הוקמה לפני עשור במטרה להציע תכנית שאפתנית ומאתגרת לתלמידים בעלי כשרון ומוטיבציה בתחומי מדעי הרוח. ייחודה של התכנית, מעבר לאתגר הרב שהיא מציבה, הוא יצירת קהילה לומדת בה מתקיימת למידה דיאלוגית בקבוצה ובמקביל מתקיימת התפתחות אישית של הלומדים בתחומי דעת שונים ומומחיות זו מובאת חזרה לקבוצת הלמידה ומפרה אותה. תלמיד שלומד, למשל, מחשבת ישראל וערבית וכותב עבודת גמר על שבתאות יכול להוסיף ללמידה בכיתה את ידיעותיו ותובנותיו ותלמידה שמתמחה בפיסיקה וכותבת על ההיסטוריה של המתמטיקה מפגישה את הקבוצה עם עולם מושגים אחר. נוצרת קהילת לומדים שהשיח האקדמי בה הופך לעשיר ולמבוסס במיוחד.

במגמה מספר מרכיבים: תכנית לימודים ייחודית בשם "רעיונות מרכזיים בתרבות המערב" שייחודה הוא העובדה שהתלמידים קוראים מקורות ראשוניים משיעור לשיעור ומגישים מטלות כתיבה באופן תדיר. כך התלמידים גם רוכשים השכלה רחבה וגם משכללים את מיומנויות הקריאה, הניתוח והכתיבה שלהם. התכנית נלמדת בקבוצה קטנה, במתכונת סמינרית ומאפשרת פענוח משותף של הטקסטים והתנסות בדיון. מרכיב נוסף הוא למידת שפה זרה בנוסף לאנגלית: ערבית או לטינית. לימודי השפה פותחים צוהר להכרות מעמיקה עם תרבות אחרת ותורמים רבות להבנת שפות בכלל ואפילו להבנה טובה יותר של שפת האם. מעבר לכך לימודי השפה מזמנים עבודה שיטתית ועקבית שהיא כלי עבודה חשוב. מרכיב שלישי הוא התמחות בדיסציפלינה מסוימת של מדעי הרוח (ספרות, היסטוריה, פילוסופיה או מחשבת ישראל) על פי תכנית לימודים של ההרחבה 5 יח"ל של משרד החינוך. מרכיב אחרון הוא כתיבת עבודת גמר. כל התלמידים נמצאים בתהליך שאורך כשנה וחצי ובו הם מתנסים בכתיבת עבודת מחקר בתחומי מדעי הרוח על כל שלביה. הכתיבה מלווה על ידי מנחה אקדמי ומובנית על ידי מנגנון בית ספרי שלם שמלווה את התלמידים ותומך בהם בכתיבת העבודה. אנו מאמינים שגם אם קשה להעתיק יוזמה זו כפי שהיא לבתי הספר השונים אפשר ללמוד ממנה ולבנות מודלים בהשראתה, אם בהיבט של כל אחד מהמרכיבים השונים ואם בהיבט של התפיסה הכוללת של התכנית. נשמח מאוד לסייע בבניית תכניות שונות ובלוויין.

ליאורה הררי עמדי, התיכון הישראלי למדעים ולאמנויות liorahar@gmail.com

הוראת היסטוריה באמצעות פריטי מקור

זה שלוש שנים מכללת דוד ילין בשיתוף עם הספרייה הלאומית מקיימות קורס בשם "הוראת היסטוריה באמצעות פריטי מקור". בקורס משתתפים כעשרים סטודנטים להוראה ממכללת דוד ילין. מטרתו של הקורס היא לחשוף את הסטודנטים למגוון רחב של פריטי מקור בהם ניתן לעשות שימוש בהוראה ביניהם: תצלומים, מפות, כרזות, עיתונים, מכתבים וחומרים ארכיוניים, הקלטות שמע, סרטים. החשיפה נעשית תוך מפגש של הסטודנטים עם האוצרים של האוספים השונים בספרייה הלאומית. הסטודנטים לומדים כיצד ניתן לאתר את פריטי המקור באתר הספרייה הלאומית ובאתרי מידע אחרים. כמו כן הם לומדים כיצד לנתח את פריטי המקור השונים, כל אחד בהתאם לתכונות המיוחדות אותו, ובמיוחד על הדרכים בהם ניתן להשתמש בפריטים אלה על מנת לגוון את הוראת ההיסטוריה בפרט ומדעי הרוח בכלל. משימת הסיום של הקורס כוללת בחירה של נושא לימודי והכנה של מערך שיעור שבו הוא יוצג באמצעות מגוון של פריטי מקור. כך לדוגמה מערך שיעור שעוסק בתחיית השפה העברית עושה שימוש בהקלטות שמע, כרזות, קטעי עיתונים, תצלומים וסרטונים ובדרך זו מחיה את הנושא והופך אותו למעניין יותר לתלמידים.

הרעיון העומד מאחורי הקורס הוא שמורים שיתנסו בשימוש בפריטי מקור בהוראה יהפכו את שיעורי ההיסטוריה, הגיאוגרפיה, הספרות ומקצועות נוספים ממדעי הרוח שהם ילמדו לשיעורים מעניינים ומגוונים יותר וכך יקרבו את התלמידים למקצועות אלה. יתר על כן, הסטודנטים שלומדים בקורס מיומנויות חיפוש של פריטי מקור, ילמדו את תלמידיהם מיומנויות אלה כדי שהם יאתרו ויגלו בעצמם פריטי מקור שונים, יהפכו שותפים פעילים בתהליך הלמידה וכך יחשפו ויתקברו אל המחקר בתחומים השונים של מדעי הרוח.

קרן אטינגר, הספרייה הלאומית Karen.Ettinger@nli.org.il

ד"ר יעקב דויטש, מכללת דוד ילין yaacovd@dyellin.ac.il

אוצרים צעירים

תכנית מיועדת לתלמידי חטיבות הביניים, ובה חוקרים התלמידים נושא שבחרו בעזרת מקורות מאוספי הספרייה הלאומית ואת תוצר מחקרם משקפים ביצירה דיגיטלית.

מטרת התכנית, להקנות לתלמידים כלים ומיומנויות מידעיות, חקר ופרזנטציה הנדרשים לאדם הלומד, יוצר ועובד במאה ה-21. התוכנית שמה דגש על העצמת תפיסת המסוגלות העצמית של התלמיד לצד התנסות חיובית בעבודת צוות, חיזוק הסקרנות הטבעית והתנסות בביטוי יצירתי של המחקר.

התכנית מופעלת בשיתוף מנחי חקר של הספרייה הלאומית, צוות מדריכי קריאטיב מבי"ס מוסררה ומורים מלווים מבתי הספר. חלק אינטגרלי מן התכנית כולל תמיכה והכשרת המורים להובלת תהליכי חקר עצמאיים של תלמידיהם.

בשלב החקר של התכנית נחשפים התלמידים לחקירה מתוך מקורות ראשוניים ייחודיים, מגבשים שאלות חקר, ועורכים חיפוש נוסף במקורות משניים. מהם מוציאים התלמידים את המידע הרלוונטי להם וכן מגיעים למסקנה אישית. את כל אלו מביאים התלמידים לשלב היצירה, בו נבחרים הסגנון והחומרים שיביא לידי ביטוי את תהליך החקר באופן המיטבי, ובעקבותיו מגבשים התלמידים את הנרטיב של המקור הראשוני מזווית ההתבוננות שלהם, וכמובן יוצרים בפועל את העבודה שתיכננו. התוצר הסופי יכול להיות מוצג בתערוכה בית ספרית, בספרייה היישובית, וכו'. תערוכת עבודות מצטיינות תתקיים בספרייה הלאומית.

סמדר פז אברבנאל, הספרייה הלאומית Smadar.Paz-Abarbanel@nli.org.il

יעל גביש, בית הספר לאמנות מוסררה

הוראת העבר בכלי העתיד - בחינת בגרות עם חומר פתוח

בתשע"ז ייגשו תלמידי כ-40 בתי ספר מרחבי הארץ לבחינת בגרות בהיסטוריה עם חומר פתוח. הבחינה מבוססת על שאלות מסדר חשיבה גבוה, שאלות המחייבות הסקת מסקנות ויישום החומר הנלמד בכיתה. צוותי בתי הספר שבחרו להצטרף לתכנית הקרויה סח"ב (סקרנות, חשיבה, למידה בהנאה) מתמקדים בהוראת היסטוריה בכלי העתיד – שימוש במגוון מקורות ראשוניים ומשניים, כולל פדגוגיה דיגיטאלית; פיתוח חשיבה ביקורתית ומיומנויות שאלת שאלות, שילוב תחומי האומנות בלימוד השוטף והתנסות במגוון אמצעי הוראה, כולל למידת עמיתים ועבודת צוות.

ד"ר אורנה כץ אתר, משרד החינוך ornaka@education.gov.il

מרכז מדעני העתיד ואוניברסיטת תל-אביב לנוער גאים להציג את תכנית "אידיאה" – תכנית מחקר ייחודית וחדשנית בתחומים הומניסטיים לתלמידים מחוננים בגיל תיכון אשר תתמקד במדעי הרוח, החברה והאמנויות. התכנית גובשה במטרה לענות על הצרכים הייחודיים של תלמידים מחוננים באמצעות העשרת עולם הידע שלהם בתחומי הדעת ההומניסטיים, חשיפה למחקר אקדמי ברמה גבוהה בנושאים אלה והקניית כישורי קריאה, כתיבה ושיחה הנדרשים לגיבוש מחקר עצמאי וביצוע עבודת מחקר ברמה אקדמית.

תכנית "אידיאה" הינה אחת התכניות של "מרכז מדעני העתיד" במימון קרן מיימונידיס ומשרד החינוך, האגף לתלמידים מחוננים ומצטיינים. בשנת הלימודים תשע"ח, התכנית תופעל כפיילוט באוניברסיטת תל אביב לנוער

ד"ר גולן להט, אוניברסיטת תל אביב לנוער doritsu@tauex.tau.ac.il
ענת דניס, קרן מיימונידיס

תנופה עבודות גמר - בגרות, במחקר

מזה 40 שנה רשאים תלמידים לבצע מחקר ברמה אקדמאית בהנחיית חוקר ולהגיש אותו למשרד החינוך כתחליף או כתוספת לבחינת הבגרות, בכל מקצוע. מעט מדי התלמידים שמסיימים את המסלול מדי שנה מספרים שזו הייתה החוויה המשמעותית ביותר שזכו לה בתיכון, ושהיא עיצבה במידה רבה את חייהם. 'תנופה' היא מיזם חדשני של אותם הבוגרים, ומטרתו להביא את מסלול הבגרות במחקר למקומו הטבעי כמסלול המצוינות המוביל בישראל. המפתח לכך טמון ביצירת קואליציות מחוזיות שתומכות את הבגרות במחקר במחוז כשגופי האקדמיה במרכזן, מנגישים באמצעותנו את חוקריהם ותשתיותיהם לתלמידי המחוז המתאימים. 3 חסמים מרכזיים של המסלול מוסרים על ידי פעילותנו: מחסור במודעות, ליקוי בהנגשת אקדמאים לתלמידים והעדר מערכות תמיכה בית-ספריות מספקות. התוכנית פועלת במתכונת מלאה ב-17 בתי ספר בערים ירושלים וחיפה, ובעשרות בתי-ספר אחרים במתכונות שונות.

זוהי שנת פעילותה הראשונה.

www.Avodat-Gemer.org

יונתן חלאטניק Yonatan@Khalatnik.com

אקדמיה פוגשת פדגוגיה - הנחיית עבודות גמר במדעי הרוח

מכון כרם לחינוך הומניסטי יהודי - מכללת דוד ילון, מכון ון ליר בירושלים והחברה ההיסטורית הישראלית עוסקים בנפרד מזה מספר שנים בקידום עבודות גמר של תלמידי תיכון בתחום מדעי הרוח. במכון כרם מתקיימת סדנה לליווי מנחי עבודות גמר, מכון ון ליר מעניק פרסים לעבודות מצטיינות, והחברה ההיסטורית הישראלית מאתרת מנחים ומקיימת תחרות פרסים לעבודות מצטיינות. בתחילת שנת הלימודים הנוכחית החלו שלושת הגופים לגבש תכנית משולבת, שתאגם את המשאבים וההתמחויות השונות במטרה לטפל באחד הכשלים המרכזיים שזיהינו בתחום: איתור וגיוס מנחים, והכשרתם וליוויים בתהליך ההנחיה.

בשלב ראשון, נקיים יום עיון המיועד לאנשי אקדמיה ומורים, מנחים בפועל או בפוטנציה, במטרה לפתוח שיח סביב מטרות עבודות הגמר והדילמות העיקריות הכרוכות בהן, בדגש על המפגש בין אקדמיה לפדגוגיה. בשלב שני, תיבנה תכנית ארוכת טווח משותפת שתענה מחד גיסא על הצורך להעניק כלים פדגוגיים וחינוכיים למנחים הבאים מן האקדמיה, ומאידך גיסא תעשיר מנחים ורכזי עבודות גמר הבאים מתוך מערכת החינוך בכלים מחקרניים, באמצעות סדרה של ימי עיון וסדנאות.

ד"ר אדם קלין אורון, מכון ון ליר adamk@vanleer.org.il

ד"ר טלי ברנר, החברה ההיסטורית הישראלית tali@history.org.il

ד"ר טלי זילברשטיין, מכון כרם מכללת דוד ילון tali.kerem@gmail.com

לימודי המזרח התיכון - בין הקמפוס לבית ספר תיכון

ארבעים בתי ספר בארץ מלמדים את "עולם הערבים והאסלאם" לבגרות. תלמידי התיכון, כמו הסטודנטים באוניברסיטה העברית (ובשונה מחוגים אחרים למזרח תיכון בארץ), לומדים את ההיסטוריה של המרחב הסובב אותנו למן ראשית האסלאם במאה השביעית ועד ימינו. שיתוף פעולה בין המרכז ע"ש נחמיה לבציון ללימודי האסלאם באוניברסיטה העברית לבין משרד החינוך הוליד כבר ספר לימוד ראשון מסוגו לתחום לימוד זה, שנכתב על ידי מרצי האוניברסיטה העברית ונמצא עתה בשלבי הפקה מתקדמים. בנוסף, קיימנו מספר ימי עיון לקבוצות תלמידים ברחבי הארץ. ביום העיון הארצי התלמידים שומעים שתי הרצאות כלליות – אחת שעוסקת בראשית האסלאם והשנייה במזרח התיכון המודרני; ואחריה הם מתפזרים בין עשר סדנאות. מטרתם של ימי העיון היא לספק לתלמידים היכרות עם האקדמיה ולעורר את סקרנותם להמשיך ללימודים מתקדמים בתחום.

בנוסף, החל מהשנה תלמידי התואר השני בחוג ללימודי האסלאם והמזרח התיכון מדריכים את תלמידי תיכון אמ"ת בנים ממעלה אדומים בעבודת הגמר (יחידת לימוד אחת). כאן כבר מצאנו שתלמידי התיכון נעזרים בעבודה זו לחקר שורשי משפחותיהם במדינות ערב. תלמידים מתקדמים החוקרים תחומים אלה בחוגים להיסטוריה של עם ישראל התגייסו גם הם למשימה, בסיוע קדמתה, המרכז הישראלי לתלמידי מחקר לחקר יהדות המזרח וספרד בחסות מכון בן צבי לחקר קהילות במזרח.

מטרתנו היא להעמיק את שיתוף הפעולה הזה בכמה מישורים. ראשית, על בסיס ספר הלימוד, שייצא לאור בשנת הלימודים הקרובה, לקיים ימי עיון למורים באוניברסיטה ולפתוח ערוץ תקשורת בינם לבין מרצי החוג – לשאלות שוטפות בנוגע לחומר הלימוד. שנית, להפוך את ימי העיון לתלמידים לשגרה שנתית, לצד אירוח נקודתי של כיתות לימוד בודדות, שמספק מפגש בלתי אמצעי ואינטימי עם מרצי החוג. שלישית, להפוך את הנחיית התלמידים על ידי סטודנטים מיוזמה מקומית ליוזמה ארצית, שתגייס את תלמידי המוסמך והדוקטורט בחוגים למזרח תיכון ויהדות בת זמננו להדרכת תלמידי תיכון. עבור מרצי החוג שיתוף פעולה זה מהווה התנסות חשובה בהנגשת ידע אקדמי לציבור רחב; ועבור תלמידי התואר השני – התנסות בהנחייה ובמחויבות אזרחית.

ד"ר ליאת קוזמא, האוניברסיטה העברית בירושלים liat.kozma@mail.huji.ac.il

קהילת מורים קוראת הומניסטיקה בירושלים

בשנה"ל הנוכחית הוקמה קהילת מורים המאגדת מספר מורות ומורים מובילים בתחומי ההומניסטיקה בירושלים. קהילת המורים נפגשת לדון בשאלות הפדגוגיות שביסוד הוראת ההומניסטיקה ברמה גבוהה, לפתח שיטות ואסטרטגיות הוראה מתאימות מסוג זה ולדייק ולגוון את השיטות כך שיתאימו לגילאים שונים ולמקצועות ההוראה השונים בתחום ההומניסטי. אל התכנית הוזמנו באופן אישי מורי ההומניסטיקה מכמה בתי ספר באזור ירושלים המקדמים את לימודי ההומניסטיקה בבית ספרם והמעוניינים להתנסות בלמידה והוראה המבוססת על קריאת טקסט ראשוני. הקהילה מונה 9 משתתפים מבתי ספר תיכוניים מובילים בעיר (ליד"ה, יאס"א, פלך, טליה). התכנית מתבססת על 8 מפגשים של 4 שעות אקדמיות במתכונת של השתלמות 30 שעות (מוכרת לגמול). הקהילה מקבלת תמיכה במסגרת תכנית מורים מובילים של מכון כרם ומנח"י. בסיום התכנית יכתבו המשתתפים את חוברת הקהילה שתסכם את הדיונים בשאלות הפדגוגיות שנידונו בצורה נגישה, בהירה וקוהרנטית שתשרת מורים אחרים. הקהילה נפגשת בבית הספר פלך פעם או פעמיים בחודש, בחודשים ינואר עד מאי. כל מפגש מחולק לשלושה חלקים: א. קריאה ודיון בחלק מאיניאס של ורגיליוס. ב. הצגת שיעור או פעילות של אחד המורים בקהילה על נושא לפי בחירתו באופן שיהיה קשור לשאלה הפדגוגית שנדונה במפגש. ג. דיון בשאלה פדגוגית הנוגעת להוראת ההומניסטיקה ברמה גבוהה.

גדי יטאי gad.itai@mail.huji.ac.il

"פורטל אקדמי ללימודי מקרא" - החוג למקרא במכללת אורנים

חומר הלימוד הנלמד במערכת החינוך במרבית תחומי הדעת מושתת באופן כמעט מוחלט על הידע שנצבר באקדמיה. אולם לא כך בתחום המקרא. חומר הלימוד בתחום זה מושתת על מגוון רחב מאוד של פירושים ונקודות מבט שמרביתם אינם אקדמיים בעליל. מורי המקרא חשופים, בעיקר באינטרנט אבל לא רק שם, להרבה מאוד מידע שאינו אקדמי ושאינו מהימן בתחום הדעת שהם מלמדים. זהו מצב מטריד בכל מקרה אך במיוחד בתחום המקרא, בשל אופיו הייחודי ומרכזיותו בשיח החברתי והלאומי.

לאור זאת, נדרש להדק באופן משמעותי את החיבור בין המורים המלמדים מקרא בבתי הספר ובין הידע והמחקר האקדמי. מפמ"ר המקרא והמדריכים הארציים פועלים ללא לאות להעברת ידע זה למורים, אולם ההיכרות העמוקה שלנו עם השטח מלמדת שקיים צורך דרמטי להרחיב את הפעילות בתחום הזה. החוג למקרא במכללת אורנים, שמרציו מחוברים הן לעולם האקדמי (בתחומי המחקר המקראי ובתחום הוראת המקרא) והן לעולם החינוכי, מבקש להקים "פורטל אקדמי ללימודי מקרא" שיפעל להידוק הקשרים בין מערכת החינוך והאקדמיה. בין מטרותיו הראשוניות של הפורטל:

- א. להרחיב את עולם הידע בתחום הוראת המקרא.
- ב. לכתוב תכניות הוראה ומערכי שיעורים. בכוונתנו להקים אתר אינטרנט חדש שיכלול חומרים רלוונטיים למורים ושיהווה כתובת להתייעצות מקצועית שוטפת עבורם.
- ג. לסייע למפמ"ר ולמדריכות הארציות בהעברת הדרכות והשתלמויות וביצירת מסגרות לימוד שונות למורים במגוון תחומי התוכן השונים המרכיבים את עולם המקרא.
- ד. לייסד כתב-עת אקדמי (שיפוטי) שיציע במה לחוקרים שונים ובמיוחד למורים ולסטודנטים. (כתב-עת "על הפרק" של משרד החינוך נסגר לפני כמה שנים ואנו רואים חשיבות רבה בהקמת כתב-עת שיחליף אותו).

ד"ר מיכה רואי, מכללת אורנים micha.roi@oranim.ac.il

המכון לחינוך היסטורי בסמינר הקיבוצים

בחודשים האחרונים יצא לדרך במכללת סמינר הקיבוצים מיזם רחב היקף להקמת מכון לחינוך היסטורי, שיהיה מכון עלית להכשרת מורים, למחקר ופיתוח של מתודות הוראה חדשניות ולפיתוח חומרי לימוד מתקדמים בתחום ההיסטוריה. מטרתו להכשיר מורים בעלי הבנה עמוקה של מקצוע ההיסטוריה, בעלי תודעה היסטורית מפותחת ובעלי כלים ללימוד מקצוע ההיסטוריה בבתי הספר באופן שיפתח בתלמידים תודעה היסטורית וייתן בידם עוגנים אינטלקטואליים לעיצוב ולניווט חייהם בעידן הנוכחי. המכון יפעל גם למניעת שימוש לרעה בעבר בזירה הציבורית וכן יהווה זרוע מקומית של ארגוני-גג בינלאומיים העוסקים בהוראת ההיסטוריה. המכון שואב השראה ממסגרות מובילות דומות בעולם, כגון המכון לחינוך היסטורי באוניברסיטת סטנפורד וארגון EUROCLIO האירופי.

אפיק פעולה מרכזי של המכון, הנגזר מחזונו, הוא קידום שיתופי פעולה בין גורמים שונים בהם מתקיים חינוך היסטורי בישראל או שבהם נערכת חשיבה על חינוך מסוג זה. בין השחקנים המרכזיים ניתן לזהות את משרד החינוך, את האוניברסיטאות ואת המכללות להוראה, לצד גורמים לא-פורמליים. שיתוף פעולה אחד מסוג זה כבר יצא לדרך במסגרת קבוצת מחקר המביאה דמויות מרכזיות מזירות אלו סביב שולחן אחד לדיון באתגרים ובהזדמנויות של החינוך ההיסטורי בישראל.

ד"ר נמרוד טל, סמינר הקיבוצים talnimrod@gmail.com

יוזמות שיוצגו בפוסטרים במהלך הכינוס

המספר בכותרת היוזמה מציין את מספר הפוסטר

1. "אני קורא משמע אני קיים"

נקודת המוצא של היוזמה היא ההנחה לפיה סטודנטים חסרים הרגלי קריאה של ז'אנר הרומן וכלים לעיבודו כנושא להוראה. בעקבות מחקר חלוץ (לוי, 2016) ובהתבסס על מחקרים קודמים שעסקו בהרגלי קריאה של סטודנטים (Applegate & Applegate, 2004; 2014; Danielson & Rogers, 2000) אותרו קשיים אותם חווים סטודנטים החל משלב הלמידה וכלה בשלב ההוראה. הפלטפורמה של טהר (2004) מהווה בסיס למחקר שבחן את הרגלי הקריאה של סטודנטים לספרות בזיקה ליכולת ההוראה של ז'אנר הרומן. מסקנות המחקר עשויות להשפיע על מתווה הלימודים האקדמיים בחוגים לספרות בקורסים הדיסציפלינריים. גם על אנשי ההדרכה הפדגוגית לעיין בתוצאות המחקר בשלבי גיבוש התכנים של תכנית ההתנסות המעשית של הסטודנטים להוראת ספרות. הצגת המצב הקיים הוא שלב ראשון וחשוב בדרך להתמודדות עם הבעיה. אין בו מגמה להצבת אזלת היד, כי אם צעד לשיפור המצב הקיים על רקע הבנת דפוסיו.

בעקבות המחקר נועדה היוזמה להציג כלים לשיפור הרגלי קריאה של סטודנטים לספרות ובאופן עקיף של תלמידים שאותם מלמדים הסטודנטים בבתי הספר. המיזם יכלול דרכי הנחייה לעידוד קריאה בקרב תלמידים שיוכל באחריות סטודנטים כחלק מחובת הכשרתם. בהתבסס על מתווה יצירתי שעקרונותיו ייבנו באמצעות העמקת הקשר אקדמיה-בית ספר באופן תהליכי, שואפת התכנית להפוך את המוטיבציה החיצונית של הקריאה למוטיבציה פנימית. השלב הבא במיזם יתמקד בחיזוק הרגלי קריאה של סטודנטים להוראה בכל תחומי הדעת מתוך הנחה שאף הם מהווים מודל לעידוד קריאה.

ד"ר אורנה לוי, המכללה האקדמית אחוה inl@walla.com

ד"ר לאה ברץ, המכללה האקדמית אחוה lbaratz@netvision.net.il

2. לימודי מדינת ישראל

מכון בן-גוריון לחקר ישראל והציונות יחד עם המכון למורשת בן-גוריון חוברים כדי לקרב בין תלמידים בבתי הספר התיכוניים לבין התכנים המגוונים הכלולים בלימודי מדינת ישראל באקדמיה. תכנים אלה לקוחים משדה מחקרי רב תחומי, הכולל מספר דיסציפלינות של מדעי הרוח והחברה כמו היסטוריה, פילוסופיה, מדע המדינה, מחשבת ישראל, ספרות ואחרים. במסגרת זו אנחנו מבקשים להציע שתי תכניות:

1. תכנית דו שלבית שבשלב הראשון שלה יחשפו התלמידים כולם לתכנים הקשורים ללימודי מדינת ישראל, תוך קישור לעולמם ולמדינת ישראל היום. בשלב השני תוצע לתלמידים מתעניינים תכנית מעמיקה ומורחבת במכוני בן-גוריון שתכלול מפגש עם מחקר ועם עשייה במרחב הציבורי הישראלי.
2. מגמה אזורית מורחבת ללימודי מדינת ישראל: במסגרת זו תוצע לתלמידים מתעניינים תכנית לימודים ייחודית לבגרות בלימודי מדינת ישראל. קבוצה אזורית זו תתמקד בנגב, תלווה במורה ותלמד על סוגיות מרכזיות בהיסטוריה של מדינת ישראל בכלל והנגב בפרט, תוך שימוש במשאבי מכון בן-גוריון לחקר ישראל והציונות. תכנית זו תהיה דו שנתית ותאפשר ללומדים להתחיל את הלימוד בכיתה י' או בכיתה י"א.

עינב מלמד דוניץ ואיתן דוניץ, einavmel@bgu.ac.il

3. אימוץ תפקיד שלישי לאקדמיה של שיפור פני החברה - עמותת צ.א.ל.ה

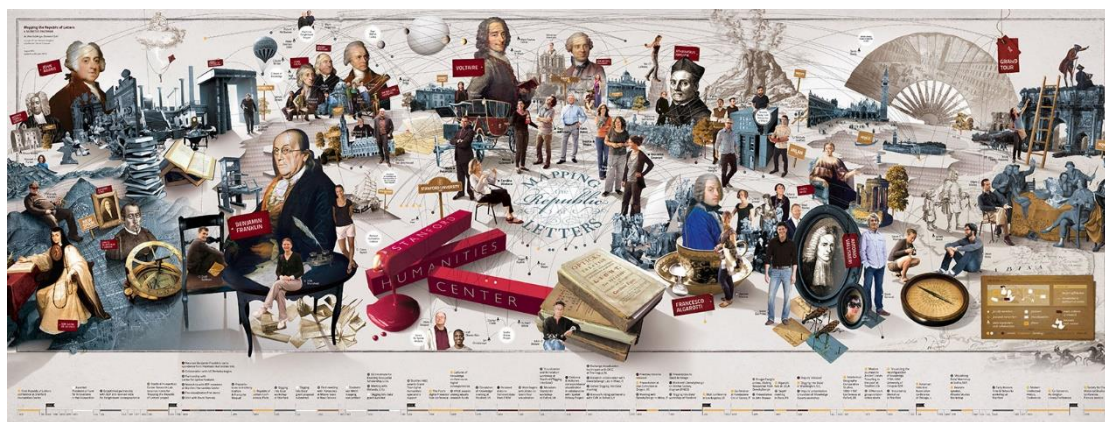
בבעיות חברתיות המרכזיות של המדינה חסר ברוב המקרים טיפול מקצועי ושיטתי. האקדמיה, על הנהלתה, מרציה והסטודנטים שלה יכולה וצריכה להיכנס לתחום זה, כיון שרק לה יש את הכלים החברתיים והמחקריים, וגם את הסטודנטים האכפתיניים הרבים המסוגלים לחשוב גם מחוץ לקופסה, כדי להביא לשיפור המיוחל בחברה בישראל.

עמותת צ.א.ל.ה שואפת ליצירת אקלים חברתי שיביא את האקדמיה להיות גורם מרכזי לקידום איכות החיים והחברה בישראל ולהוביל לכך שהאקדמיה תראה את שיפור החברה כאחד משלושת התפקידים המרכזיים שלה, בדומה לתפקידים של קידום מחקר מצטיין והוראה. לכן, בימים אלה אנו התחלנו בהרמת קמפיין למימוש אימוץ התפקיד השלישי על ידי האקדמיה. עד כה יש הענות ותמיכה מאוד טובה מכל מגזרי האקדמיה.

חיים רוט, יו"ר עמותת צ.א.ל.ה roetbgs@netvision.net.il

4. הטמעת שיטות מדע אחרים בין מורים וחוקרים במדעי הרוח

מוצע התערבות להרחבת למידת חקר; הגברת העניין של תלמידים במדעי הרוח; הטמעה, בקרב חוקרים במדעי הרוח ומורים בבתי ספר, של מתודולוגיות של מדע אחרים ויישום של טכנולוגיות התקשוב בחקר מדעי הרוח. מדע אחרים מתייחסת למעורבות הציבור בפעילות מחקר מדעית כשבו בזמן שהם מוסיפים ערך למחקר המתנדבים גם לומדים ורוכשים מיומנויות חדשות והבנה מעמיקה יותר של העבודה המדעית בדרך מושכת (<http://tinyurl.com/hxxakzm>). מדע אחרים תאפשר לשתף את התלמידים בפעילות מחקרית אמיתית במדעי הרוח הכוללת בין היתר (Discovery, Comparing, Sampling, Modeling, Referring, Illustrating, Representing) ראה: <http://tinyurl.com/unswrt> להרחבה ראה: <http://tinyurl.com/tadirah> הפעולות הללו סינרגיות עם יישומם של טכנולוגיות מתקדמות במורשת תרבותית ובמדעי הרוח. לעניינו יש להזכיר ההרחבה הניכרת של צבירה (aggregation) של תכנים דיגיטליים במדעי היהדות והנגשתם למחקר – ראה: <http://tinyurl.com/inktocloudw> מקש לקידום יישומי תקשוב בחינוך צברה ניסיון ניכר שיתמוך בהתנעת היוזמה הזו. היא השתתפה במיזם הדגל בתחום למידת חקר ולמידה שיתופית – iTEC לעיצוב כיתת העתיד, בו השתתפו יותר מ-90 כיתות מישראל. מקש פעילה בקבוצת העבודה בתחום החינוך של היוזמה COST למדע אחרים (<http://tinyurl.com/cost15212>) וכן באגוד האירופי למדע אחרים. פעילויותיה הנוספות היו בתחום ההנגשה של תוכן דיגיטלי המתעד את העם היהודי (<http://ajlpublishing.org/jl/vol18/iss1/9/>) (<http://judaica-europeana.eu>) וביישומים של תקשוב במדעי הרוח. מוצעת יוזמה להכשרה משותפת של מורים וחוקרים במדעי הרוח להפעלת מיזמי מדע אחרים שיצאו לפועל על ידי המשתלמים בהשתתפות תלמידים מבתי ספר; ליווי המיזמים והפקת לקחים. מקש פתוחה לשיתוף פעולה ביוזמה זו עם מוסדות אקדמאים ומוסדות חינוך.

מראה כללי של המיזם "מיפוי קהילת מדעי הרוח" שהוכן ע"י המעצב Michele Graffieti - <http://republicofletters.stanford.edu>

מקש לקידום יישומי תקשוב בחינוך; Judaica Europeana;

<http://www.makash.org.il/dev/>

דב וינר dov.winer@gmail.com

5. מ'מדעי הרוח' ל'מדעי האדם' (Humanities):

למקד את מערכת החינוך בעזרת (שינוי) השם

המונח 'מדעי הרוח' השתרש באוניברסיטאות בישראל בשנות כינון, בהשפעת האקדמיה הגרמנית. לאחרונה עלתה הצעה ברשת המקוונת של מדעי הרוח והחברה בישראל, לשנות את השם של הפקולטות למדעי הרוח לפקולטות למדעי האדם, שם ההולם יותר את המונח האנגלי Humanities. ענין זה הוא בעל משמעות עקרונית מבחינת האוניברסיטאות עצמן, שכן חלק גדול מהחוגים במדעי הרוח עוסק באנשים בשר ודם ובעצמים קונקרטיים, ולא רק בישויות מופשטות או רוחניות, וכי בסופו של דבר ה-Humanities עוסקים בערכים, תרבות, דת, רוח ומושגים, בתוקף היותם חלק משמעותי מעולמם וזהותם של בני האדם.

לשינוי השם המוצע, 'מדעי האדם', יש השלכות חשובות גם לגבי בתי-הספר. שכן נראה שחלק לא מבוטל מתחושת הנתק בין האקדמיה לבתי הספר בעשורים האחרונים, קשור למונח 'מדעי הרוח': כפי שכתב פרופ' אליעזר שביד, בהשפעת האקדמיה, נהייתה הלמידה בבתי הספר בישראל בעשורים האחרונים לעיונית מדי, במובן של דחיקת הזמן שהוקדש ללמידה פעלתנית. דבר זה הביא לא רק לעלייה בהפרעות קשב ובאלימות, אלא גם לניצחון פירוס ביחס ללימודים ההומניים, שכן מבחינת הנער הממוצע, היכולת לגייס קשב לצורך חשיבה על יצירה ספרותית, למשל, תלויה באופן פרדוקסלי דוקא בקיום של פעילות גופנית בהיקף מספיק. אישוש לכך בא מהענין הרב בלימודים הומניים אותו מגלים חניכים במכינות הקדם-צבאיות (שעד לפני זמן קצר למדו בכיתה י"ב), הנובע במידה רבה מהמקום המשמעותי אותו תופסת הלמידה הפעלתנית (חנ"ג, טיולים, חקלאות, וכן הלאה) במכינות הקד"צ.

חוסר תשומת הלב של מעצבי מדיניות החינוך בישראל ביחס לאיזון הגוף-נפש הראוי בקוריקולום הלימודי בבתי הספר, הביא אפוא לפגיעה ביכולת של התלמידים ללמוד את מדעי האדם. שינוי השם 'מדעי הרוח' ל'מדעי האדם' הוא אפוא צעד סמלי, אך בכוחו עשוי לשדר מסר נכון יותר באשר לאחריותה של האקדמיה ביחס לעיצוב הקוריקולום החינוכי והלימודי ההוליסטי בבתי הספר: בני אדם, ותלמידי בתי הספר בכלל זאת, אינם 'רוח' גרידא.

נדב ברמן שיפמן, האוניברסיטה העברית בירושלים nadav.berman@mail.huji.ac.il
יצחק נתן, מנהל ביה"ס תלמה ילין בין השנים 1978—2002 itzhaknatan@walla.co.il
יאיר שלג, חוקר במכון הישראלי לדמוקרטיה ועיתונאי 'מקור ראשון' yair@idi.org.il

6. תכנית לימודית ייחודית "פרט וחברה - תכנית בינתחומית בהומניסטיקה"

בי"ס תורני לבנות "פלך" ירושלים

בית הספר פלך הוא בית ספר שש-שנתי דתי לבנות המונה כ-360 תלמידות. בשנה"ל תשע"ז כותב צוות מבית הספר פלך תכנית לימודים לבגרות בהיקף של 5 יחידות לימוד. מטרתה של התכנית לספק לתלמידות בית הספר מסלול בלימודי ההומניסטיקה ברמה גבוהה ומאתגרת. התוכנית תילמד כמגמת לימוד במשך 450 שעות על פני שלוש שנים (י, י"א, י"ב) ותפנה לקבוצת בנות מצטיינות בעלות יכולת לימודית גבוהה ורצון ומוטיבציה להשקיע בדרישות הגבוהות שתציב התוכנית: קריאת טקסטים, ניתוח מעמיק, דיון, דיבור וכתבה. יחידות הלימוד יעקבו ברצף כרונולוגי אחר התקופות ההיסטוריות השונות מן העת העתיקה ועד המאה ה-20 ויפגישו את התלמידות עם הרקע ההיסטורי והאירועים החשובים בכל אחת מהתקופות, עם השאלות הפילוסופיות שהטרידו את המחשבה האנושית: הכללית והיהודית בכל אחת מהתקופות ועם הביטויים התרבותיים: באומנות ובספרות שנתנה האנושות להתפתחות זו. הציר המארגן של שאלות אלה יהיה שאלת יחסי החברה והיחיד, הכלל והפרט. בחרנו ציר זה משום ששאלות אלה מעסיקות את תלמידות בית הספר גם בחייהן כיום ובגיבוש תפיסת עולמן. עובדה זו יכולה לסייע ביצירת סקרנות ועניין בתהליך הלמידה וכמובן גם להפוך אותו למשמעותי, רלוונטי ונושא פרי בשל יותר בחיי התלמידות. אנו מבקשים לפתח תוכנית לימודים ייחודית הדומה ברוחה לתכניות לימודים ייחודיות הקיימות במערכת ("רעיונות מרכזיים בתרבות המערב" ביאס"א והתכנית העל-אזורית "רוח צעירה") אך שונה בדגשיה ותכניה ומותאמת למאפיינים הייחודיים של תלמידות פלך.

יחידות הלימוד בתכנית: העת העתיקה, ימי הביניים, העת החדשה המוקדמת, המאה ה-19, המאה ה-20.

צוות הכתיבה: גדי איתי, חנה גודינגר (דרייפוס), ד"ר ימימה חובב, מתניה מלי, סופי פפר.

גדי איתי gad.itai@mail.huji.ac.il

7. תמונות מספרות - ספרות מתארת ציורים

קריאת שירים וסיפורים בהם משולב תיאור של תמונה מזמנת לתלמיד מפגש ייחודי עם עולם מילולי וויזואלי. זהו מפגש בין צליל ומילה ובין צבע וצורה - דרכו נתן ללמוד על כוחה של המילה מול כוחה של התמונה - מתי תמונה אחת שווה אלף מילים ומתי אין למילים תחליף בתיאור רגש ומחשבה. במהלך הקורס יילמדו מושגי יסוד בתחום הייצוג המילולי של יצירות אמנות, האופנים השונים המשמשים לתיאור יצירות אמנות במילים, והפונקציות המגוונות שממלאת יצירת האמנות בסיפור ובשיר כמייצגות את החושים והמרחב. הקורס ילווה במצגות שיכילו את הציורים והסבר על התקופה והזרם האמנותי הנידון.

אשה בכחול קוראת מכתב, יאן ורמר

רונית רפ ronitrapp@gmail.com

מיזם רב תחומי המחבר בין מסע נפשי-הגותי לסדנאות בריאה בדמיון מודרך, כתיבה יוצרת ושילוב אמנויות. המיזם פונה אל "תרמילאי נפש" למיניהם הפתוחים להתנסות חווייתית ואינטלקטואלית. כל מי שחידת האדם בליבו – אוהבי ספר, אנשי חינוך וחברה, מנחי קבוצות, מטפלים באמנויות ומורים המאמינים באפשרות "ללמד אחרת" – עשוי למצוא פה כר רחב לפעילות עתירת דמיון.

בלב המסע – בריאת דמות והפחת רוח חיים בה בעקבות הגולם, פיגמליון, פינוקיו, פרנקנשטיין ובינות מלאכותיות למיניהן, כשהדמות הברואה היא מעין שלוחה של בוראה. המיזם הסדנאי שצומח ממסע זה מעז להיכנס אל "מטבחו" של היוצר, ומאפשר לכל אדם לחוות "מעשה בריאה" ולנהל דיאלוג עם עצמו דרך כפיל או מראה. בריאת הדמות בתהליך אישי היא דרך מרתקת למפגש עם העצמי ולהרחבת עולמו של אדם, אך זהירות – פן יקום הגולם על יוצרו! (ראה גם סיפרה של גילה חמל – 'בריאת דמות', 2014).

גילה חמל, קיבוץ כברי yarohe@cabri.org.il

9. תלמידי תיכון - שיתוף המונים של הגניזה הקהירית

הגניזה הקהירית היא אוסף עצום של קטעים ספרותיים ותיעודיים שנאספו בקהיר במשך למעלה מאלף שנה, ובהם כמה מאוצרות הרוח החשובים ביותר של התרבות היהודית, וממצאים חשובים במיוחד להיסטוריה החברתית והכלכלית של אגן הים התיכון בימי הביניים.

בעשור האחרון התבצע פרויקט פרידברג, פרויקט רחב מימדים לדיגיטציה של הגניזה הקהירית, ומאות אלפי קטעים זמינים עתה לשימושם של חוקרים באתר אינטרנט (FJMS). פרויקט זה הוא הזדמנות אדירה להשלים את המשימה העצומה, שעדיין לא הושלמה במשך למעלה ממאה ועשרים שנים של מחקר מאז הועברה הגניזה הקהירית לספריות ואוספים אירופאיים: להפוך את כל הטקסטים של הגניזה הקהירית למתועתקים וזמינים.

פרויקט שיתוף המונים (crowd sourcing, digital Humanities) נועד לאפשר את גיוסו של הציבור הרחב למשימות מחקריות רחבות ממדים. פרויקטים מעין אלו מבוצעים כיום בתחומי המדעים, ולאחרונה אף בתחומי מדעי הרוח. אוניברסיטת חיפה עמלה על פיתוחו של פרויקט שיתוף המונים לתערוך הגניזה הקהירית, במסגרתו תוקם פלטפורמה שתאפשר לציבור הרחב לקחת חלק במשימה, ויבוצע מהלך ציבורי שיביא גורמים שונים, ובהם מערכת החינוך, לקחת חלק במאמץ.

במסגרת ההיערכות לפרויקט התחלנו לאחרונה בקבוצת פיילוט עם נבחרת של תלמידי תיכון מ'בית חינוך' – מסגרת על-בית-ספרית לבגרות מוגברת במדעי הרוח שהוקמה על ידי 'דרך הרוח' באוניברסיטת חיפה. התלמידים נעשו שותפים ומעורבים בחויית המחקר הראשוני של כתבי יד עתיקים, ואין גבול לחדוות הלימוד והעשייה שלהם. בהרצאה אציג את פרויקט שיתוף המונים ואת המסקנות הראשוניות מן הפיילוט עם הקבוצה הנבחרת הזו. פיילוט זה ישמש לעיצוב מסגרת עבודה, שאנו מקווים שתשתלב במסגרת אחוזה הבגרות של "למידה משמעותית" בבית הספר או מחויבות חברתית.

ד"ר משה לביא, ראש המרכז לחקר הגניזה הקהירית, אוניברסיטת חיפה
moshe.lavee@gmail.com

ורד רזיאל קרצ'מר, אוניברסיטת בן גוריון בנגב razielv@post.bgu.ac.il